

RIJEKA, MAJ—JUNI 1956.

NEKA ZAPAŽANJA IZ DOSADAŠNJEG RADA
KOTARSKIH I OPĆINSKIH VIJEĆA PROIZVOĐAČA*)

DRAGO BOGDANIĆ

Aktivnost vijeća proizvođača uglavnom se od-
vija preko odvojenih i zajedničkih sjednica na-
rodnih odbora, radom u komisijama, učešćem
pojedinih odbornika u savjetima pri narodnim
odborima kao i u održavanju radnog kontakta od-
bornika sa biračima — radnicima u poduzećima i
zemljoradnicima u zadrugama. Već dosadašnje nji-
hovo djelovanje potvrdilo je u praksi potrebu nji-
hovog ustanovljavanja, jer se kroz njih znatno
utjecalo na razvitak privrede i socijalističke de-
mokratije. Činjenica je, da je kroz njih omogu-
ćeno svestranije učešće radničke klase, radnih se-
ljaka i ostalih trudbenika ne samo u aktivnom
nego i u odlučujućem učešću u organima društve-
nog upravljanja.

Vijeće proizvođača u Zagrebu održalo je od
svog postanka do konca 1955. godine 73 odvojene
i 36 zajedničkih sjednica ili svakog mjeseca naj-
manje po dvije sjednice. U Splitu je samo u toku
1955. godine održano 15 odvojenih i 9 zajedničkih
sjednica. Ostala vijeća proizvođača održavala su
kako odvojene tako i zajedničke sjednice prosječno
jednom mjesečno.

Uzme li se u obzir da je samo u 1955. godini
vijeće proizvođača u Zagrebu donijelo 275 rješenja
i odobrilo 562 završna računa, u Rijeci 27 rješenja,
a na zajedničkoj sjednici 212 rješenja i odobrilo
123 završna računa, a tako slično radila su i druga
vijeća proizvođača, onda se već i na osnovu
samih tih činjenica može konstatirati, da su ona
kontinuirano učestvovala u rješavanju privrednih

problema i sudjelovala ravnopravno sa kotarskim
— općinskim vijećima narodnih odbora u vršenju
funkcije organa narodne vlasti, u razvijanju i
učvršćenju socijalističke demokratske narodne
vlasti.

Pored donošenja odluka vijeća proizvođača
praktikovala su da na posebnim sjednicama ra-
spravljaju probleme iz oblasti privrede, trgovine,
ugostiteljstva, poljoprivrede kao i obrazovanja
radnika i niz drugih problema, koji zasijecaju u
život poduzeća. U Splitu su raspravljali o investi-
cionoj politici i politici kreditiranja privrede, o
problemima stambene izgradnje, školovanja rad-
ničke omladine i stručnog obrazovanja radnika.
U Zagrebu o odnosu poduzeća i Narodne banke u
vezi davanja kredita za obrtna sredstva, o proble-
mu električne energije, građevinarstvu, zanatstvu,
o isplatama radničkih plaća kad na tekućem ra-
čunu nema novaca, a poduzeće je aktivno, o pro-
blemu radničkih kuhinja, zdravstvenog stanja rad-
nika itd. U Varaždinu je na osnovu izvještaja ko-
misije analizirana organizacija i poslovanje kao
i produktivnost rada u tamošnjoj industriji svile,
te poduzeću »F. Bobić«, a potom su u suradnji sa
radničkim savjetima poduzete mjere u cilju una-
pređenja proizvodnje. U Velikoj Gorici je Vijeće
proizvođača putem komisija spriječilo razvlačenje
osnovnih sredstava i malverzacije u opančarskoj
zadruzi. Slično su radila i neka druga vijeća pro-
izvođača, pa im je to upotpunjavalo sadržaj rada
i učvršćivalo kontakt sa kolektivima.

Ma da su vijeća proizvođača kao organ uprav-
ljanja neposrednih proizvođača mlada institucija,
a u općinama tek nedavno formirana, i bez mo-
gućnosti da se uče na tuđim iskustvima, ona su,
uzevši ih u cjelini, znatno doprinijela razvijanju
cjelokupnog sistema radničkog i društvenog u-

* U toku ovog proljeća Odbor za organizaciju narodne
vlasti i uprave Republičkog vijeća i Odbor za privredne
organizacije Vijeća proizvođača Sabora proveli su anketu o
radu općinskih i kotarskih vijeća proizvođača. O tome je
podnijet referat na sastanku Kluba narodnih zastupnika
maja mjeseca o. g., koji u skraćenom obliku objavljujemo.

БИБЛИОТЕКА
СЕМИНАРА ЗА ЛИНГВИСТИКУ

инв. бр. 7920

Сигн. 12677

ФИЛОСОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

У БЕОГРАДУ

ISTARSKI ŠTOKAVSKI DIJALEKAT

Dr. IVAN POPOVIĆ

Dobio sam nedavno s više strana pisma u kojima se pojedini kulturni radnici interesuju pitanjem: kakvi su to istarski štokavski govori, pa čak: i da li oni uopšte postoje. Da bih odgovorio na ova pitanja, koja su mi lično dobro poznata, odlučio sam da ovdje iznesem podatke o tome.

Poznato je u nauci već poodavno da se u Istri govore sva tri osnovna hrvatskosrpska dijalekta: čakavski, štokavski i kajkavski.

U nedavnoj prošlosti, posle oslobođenja, zadatak prof. R. Boškovića i pisca ovih redova bilo je ispitivanje *istarskog štokavskog dijalekta* (o čemu v. Boškovića, Prilozi..., Beograd 1955; I. Popovića, izveštaji u Glasniku Srpske akad. nauka IV, str. 321—322 i u Riječkoj reviji II, str. 55—58). Ostavljajući po strani čakavski i kajkavski istarski dijalekatski tip, mi smo se zaustavili na istarskim štokavskim govorima, i detaljno ih ispitali, obuhvativši u svojim beleškama materijal iz oko 80 štokavskih hrvatskih sela u Istri.¹)

U ovome članku želim dati jedan pogled na te istarske štokavske govore, posmatrane kao dijalekatska celina. Dijalekatske prilike u Istri vrlo su komplikovane; i htela bi se zacemento čitava studija od nekoliko stotina strana kad bih izneo sav svoj materijal. Zato ću gledati da ovdje dam taj pregled u najopštijim crtama, ostavljajući detaljnu razradu svojeg materijala za jednu zasebnu knjigu.

Još je naša starija filologija, doduše uglavnom po građi iz druge ruke, naslućivala da su hrvatski govori zapadne i južne Istre štokavski, a ne čakavski. (M. Rešetar, Die Čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen, Arch. für slav. Philologie XIII, 93—109; 161—199; 361—388; A. Belić, Godišnjak Srp. kralj. akad. XXVI, 221—259; Štokavski dijalekat, Nar. encikl. srp.-hrv.-slov., s. v.).

Savremena dijalektologija je u osnovi potvrdila ova shvatanja i konstatovala da se zaista u zapadnoj (preciznije: jugozapadnoj) i u južnoj Istri govori štokavskim dijalektom. To je rezultat poljskog slaviste M. Maleckog (Przeglad slowianskich gwar Istri, Pol. akad. um., Prace kom. j. Nr. 17), koji je ceo taj prostor, po gradu Vodnjanu, nazvao, malo suviše generalno, istina, štokavskim vodnjanskim tipom. To je isto zaključio i odlični poznavalac Istre pokojni J. Ribarić (Razmještaj južnosl. dij. na poluotoku Istri, Beograd,

pass., naročito str. 52), koji je nesumnjivo veoma pouzdan u svojim informacijama. Naposljetku, Bošković i ja smo se na terenu uverili u tačnost ovog ubedenja, na taj način što smo obišli ovu teritoriju vrlo detaljno i što smo, sistematskim istraživanjem, utvrdili da je ovaj teren stvarno prekriven govorima koji su štokavski, premda u njima ima, gde više, a gde manje, i unetih čakavskih, a isto tako i kajkavskih jezičnih elemenata.

To znači da se istarski štokavski tip prostire na teritoriji ograničenoj sa zapada Jadranom, sa severa Mirnom, pa onda jednom linijom koja približno ide pravcem Tinjan—Kanfanar—Raša, i onda se spušta obalom od Raše do Kamenjaka (up. i Ribarića, o. c., 49). Prostije rečeno, mogli bismo kazati ukratko da se štokavski ikavski govori u Pulštini, Savičenštini, Kanfanarštini, Rovinjštini, Poreštini (do Tinjana), a zacemento i Barbanštini (za Barbanštinu to zaključujemo na osnovu materijala kod Maleckog; Bošković i ja nismo bili na tome sektoru severnije od Mrčane). Izvan ovako označene teritorije nalaze se štokavske enklave još u brdima Čičarije: Vodice, Golac, Jelovice, Dane, Trstenik i t. d. (Ribarić, o. c., str. 52).

Ostaje nam, dakle, da damo ovdje karakteristike toga dijalekatskog područja, kao i merila na osnovu kojih se ono određuje kao štokavsko — nasuprot čakavskim i kajkavskim govorima istočne i severne Istre (Raša, Labin, Pićan, Žminj, Pazin, Liburnija; Buzet, Buje i t. d.). Taj posao nije nimalo lak, zbog složenosti lingvističkog mozaika u Istri; ali ipak je moguće dati ovdje jednu zaočkrugljenu sliku.

Važno je pitanje tih diskriminacija, tih kritičnih jezičkih crta, koje određuju govore istarske »Vlašije« kao štokavske. I to u prvom redu stoga što bi neki čisto spoljni znaci mogli neupućene odvesti na krivi put. Naime, zaista nema — koliko ja znam — u Istri nijednog jedinog mesta koje bi upotrebljavalo zamenicu *što*. Sem krajnjeg severa, gde se govori *kaj*, sva ostala Istra, i ona stvarno čakavska, ali i ova štokavska, — upotrebljava samo oblik *ča* (odnosno, u čakavskim mestima, *ca*). Zbog toga bi ovo moglo dati povoda, pri formalističkom posmatranju govora jugozapadne i južne Istre (t. j. oko Poreča, Rovinja, Kanfanara, Vodnjana, Pule i t. d.), — verovanju da su i ti

govori čakavski. To je, međutim, sasvim pogrešno. Istina je da je u njima štokavsko što potisnuto čakavskim ča, kao što su, uostalom, ovamo prodrli i neki drugi čakavizmi. Pa ne samo čakavizmi; već sve do Pule i Premanture nalazimo i dosta kajkavizama, ubačenih sa severa (ali o tome drugom prilikom).

Pa ipak su ovi govori u pravom smislu štokavski. Upor. takođe, nasuprot ča, u ovim govorima samo zašto (a ne zač), ništo (a ne nič), zatim pošto i sl. (up. kod mene, Rij. revija II/1-2, str. 55).

Ali sve to nije bitno. Bitno je struktura ovih govora, njihov sistem posmatran u njegovoj celokupnosti. Ima uostalom — da pomenem i to — na severu Istre govora čakavskog tipa, koji ipak upotrebljavaju zamenicu kaj primljenu od kajkavaca — pa su opet u svojoj osnovi čakavski. Ima, isto tako, u južnoj Dalmaciji govora koji su inače čakavski, ali koji ne upotrebljavaju zamenicu ča, već samo što, pa su ipak čakavski, a ne štokavski, po strukturi.

Govori jugozapadne i južne Istre po svojoj strukturi su potpuno, ili gotovo potpuno, — štokavski, bez obzira na ča i druge čakavizme, koji su u njih tokom stoleća prodrli.

Ovde treba to, u najkraćim potezima, da pokažemo.

Od svih jezičnih crta koje odvajaju štokavce kao takve na jednu, a čakavce (i kajkavce) na drugu stranu, najpouzdanije su dve važne glasovne osobine nasleđene iz duboke prošlosti: razvitak praslovenskoga *d' (đ) i razvitak jotovanih ili palatalizovanih grupa *sk, *zg, *stj, *zdj. Ovi konsonanti su se počeli razvijati na jedan način kod štokavaca, a na drugi kod čakavaca (i kajkavaca, Hrvata i Slovenaca) još u prebalkansko vreme, dok su Južni Sloveni još bili na putu u današnju domovinu (v. Belića, Revue des Etudes slaves I, 20—27; Južnosl. filol. IV, 10—20, za *d'. Drukčije, po mojem mišljenju pogrešno, F. R a m o v š, RES III, 48—58). Tako su te razlike vrlo stare i služe nam kao pouzdano merilo (u svakom slučaju, kajkavski je već u X. v. imao gotovo j za đ, Ramovš, Kratka zgodovina slov. jez. I, Ljubljana, str. 23 i dalje).

Što se tiče praslovenskoga d', ono je, kao što je poznato, kod čakavaca i kajkavaca dalo još u preistorijsko vreme j, dok kod štokavaca nalazimo đ (ili njegove varijante, dijalek. dž). Primeri: čak. kajk. *graja, rojen* — štok. *građa, rođen* (dijalek. *građža, rodžen*). Ako, dakle, neki istarski govor u ovakvim slučajevima nema j, onda on u osnovi ne može biti ni čakavski ni kajkavski.

Isti je slučaj i s praslov. *sk, zg, st, zd*, (u pomenutom položaju). Ono kod čakavaca daje št' (šč), žj (kod kajkavaca, slično, šč, ždž odn. ž), dok se kod štokavaca razvija sasvim drukčije, jednostavno u št, zd. Primer: čakav. *klešt'a* (slovenač. *klešča*) — nasuprot štokavskome *klešta, kliješta*. Iako Belić veruje da je ova razlika dosta nova

(up. na pr. njegov Galički dijalekat, Beograd 1935., naročito uvod), ipak je ona ustvari prastara (v. I. Popović, Istorija srpskohrvatskog jezika, str. 85—86), jer se štokavci slažu sa Makedoncima i Bugarima (up. štok. *ognjište*, bug. *ognište* — prema čemu stoji čakav. *ugnjišt'e*, slovenač. *ognjišče*), a to slaganje nije moglo nastati na Balkanu, već samo u vreme dok su Južni Sloveni živeli negde na severu Evrope (v. kod mene, o. c., str. 57 i dalje). Ako, prema tome, neki istarski govor za ovakvo *sk, zg, st, zd* ima št, zd, onda on opet u osnovi ne može biti ni čakavski ni kajkavski.

To su nam, dakle, osnovni kriteriji, na bazi kojih jugozapadnu i južnu Istru i stavljamo u štokavsku grupu.

Ako sada uzmemo da analiziramo razvitak ovoga praslov. *d' na tome istarskom terenu, naći ćemo da je on vrlo raznolik, ali se uvek svodi na štokavsko đ. Evo kako stoje stvari u tom pogledu:

1. *d' daje čisto štokavsko đ, isto onako kao što i *t' daje čisto štok. ć (baš kao hercegovačko). Takvih govora je u Istri malo; meni su od njih poznati samo iz Pulštine, u selima Štinjanu i Muntiću (slično i u Valturi).

Primeri iz Štinjana:

rođen, mlađi, slađe, ukređeno, riđi;
pleća, kuća, vrića, srića i t. d.

Primeri iz Muntića:

nasadena, rođen, zagrađeno;
črvić, sići, srića, neće i t. d.

2. *d' daje dž (umekšano, ali koje ne ide do đ), isto onako kao što i *t' daje č, takođe umekšano. To znači, kao u mnogim govorima Dalmacije, istočne Srbije i zapadne Bugarske. Ni ovog tipa nema mnogo. Takvu evoluciju nalazimo na pr. u Jadreškima u Pulštini:

rodžen, predža, glodže, ukredžena,
trdži (»tvrđi«), radžalo, mladži;
obrača, mečemo, vrića, vručina,
letučē (»ptica«; up. kod starih dubrovačkih
pisaca letušte), pleća i t. d.

3. *d' (preko đ — dž) daje ž, kao u ruskom jeziku, dok se *t' razvilo u ć (Loborika) ili u meko č (većinom), koje se meša sa starim č (t. j. *srića*, kao *čuvik*). Ovakvi govori su vrlo mnogobrojni, i čine glavninu štokavskog istarskog tipa. Polazeći s juga, na njih nailazimo već počevši od Mrčane i Kavrana, pa se šire na sever sve do Barbanštine na istoku i zone Kaštelira, Vižinade i Motovuna na zapadu. Kratkoće radi nazivam ih ž-govorima, zbog ove njihove vrlo markantne osobine da imaju ž mesto đ. Primeri:

a) Loborika:

preža, glože, mlaži, slaži, zaržavilo;
srića, pomoć, noć, maćeha, strići;

b) ostali govori:

Mrčana:

preža, trža («tvrđa»), *iža* (v. kod mene, RR IV, str. 205), *saže* («čađ»);
up. rus. *цажа, ржина* (ukršteno rđa + tal. *ruggine, mlet. rusine*);
vriča, peč, plačuč, kantajuč, sriča;

Kanfanar:

kreža («krađa»), *rža, gražan, preža*;
sviča, sriča, neču, vručina;

Baderna:

žeža (up. rus. — crkv. *žažda*), *grži* («gori»),
jiža («svrab»), *zvažen* («izvađen»), *nasažen, zagražena*;
noč, vriča, siči («seći»), *brečić* («psetance»);

Diklići:

žeža, dohaža, zvažen, nasažena;
krači, veči, vručo, Diklići i t. d.

4. Najzad, na krajnjem jugu, oko same Pule, nalazimo za prasl. *d' i *t' štokavski razvitak, samo što je izgovor, artikulacija, čakavskog tipa: kao vrlo meko t' (ć), a isto tako, usled paralelizma, i vrlo meko d' (đ). Ali nipošto j! Takvi su govori cele premanturske grupe (Premantura, Vintijan, Vinkuran, Banjole, Valdebek), vrlo štokavske inače po svojoj celoj strukturi, a zatim i Pomera, Medulina, Šikića, Škatara, koji u sebi imaju već znatno više čakavskoga, premda u osnovi nisu čakavski.

Premantura:

mlad'e, grd'e, zagrād'ivat, r'da, rod'en, blid'i;
kut'a, vrut'a, Božit', vrit'a, nat've, gat'e,
svat'a («svadba»);

Medulin:

žed', kred'a, med'u se, čad'a, rod'ena, pred'a,
nared'iva;
mat'eha, kut'a, svit'a, plet'a, doklat'enac
(«došljak») i t. d.

I na suprotnom kraju štokavske teritorije, u oblasti Kaštelira, javlja se ovo isto; up. u Tadinima:

nasad'ena, rod'ena, slad'i, grd'i;
vrut'a, svit'a, ret', brečit' i t. d.

a takođe i u štokavskoj oazi u Čićariji (Ribarić, o. c., str. 83).

Ove četiri štokavske varijante (đ, dž, ž, d') prožimaju sisteme odgovarajućih govora, dok se mesto njih nalazi čakavsko j samo u dva, tri primera, uneta iz čakavskog i široko rasprostrta i među štokavcima: *rojenje* «porođaj», *mlaj* «mlad mesec», *tuji* «stranac», a dakako i *Juraj*, i možda još ponešto. Sve je to, međutim, ostalo izvan štokavskog sistema kao takvog.

Već i ovo dovde izneto pokazuje stabilnu štokavsku osnovu ovih govora, koji, prema tome, još iz duboke starine žive štokavskim životom. Nije, dakle, moguće videti ovde neke »štokavizirane čakavce«; već, obrnuto, to su neosporni iskonski štokavci, koji nekada apsolutno nisu mogli biti ni u kakvom dodiru sa čakavcima (i kajkavcima), pa su kasnije potpali pod izvestan čakavski uticaj.

Sve ovo pokazuje i to da u Istri treba računati sa različitim štokavskim grupama, doseljennim s različitim ikavskih tačaka i u različita vremena, isto onako kao što u Istri zacelo ima i različitih čakavaca po poreklu (up. niže)².

Sličnu situaciju nalazimo i pri analizi grupa št, žd (čak. št', žj), mada su ovde prodrli čakavizmi u nešto većoj meri (na pr. *išt'en, dašt'ica* i sl.) iako štokavska varijanta daleko prevladuje.

U Pulštini je obično št, žd (ređe št' žj).

Medulin:

bunište, guštarica, pregršt, strnište, natašte; gen. *dažda*;

Premantura:

guštarica, klišta, ognjište, natašte, prišt, štucavica; *daždi, zmežditi* («zgnječiti»).

Tako i u Rovinjštini:

Kanfanar: *blišti, štuca, košiste, uštipnuti, klištač* (vrsta raka), *oštена* («voštana»), *toporište, mravište; moždani, zmeždена*.

Rovinjnsko Selo: *oštена (sviča), gnjište, štrnište, štucati, klišta, rankunište, lašterica* (na jeziku); *dažda, moždani*.

Međutim, dalje na severu, već se javljaju masovno i primeri sa šč (za *ždž* nisam zabeležio nijedan slučaj), što je ustvari opet u krajnjoj liniji štokavska pojava, jer je ovde šč nastalo od čakavskog št' (šć), prilagođenog izgovoru naših ž-štokavaca, koji poznaju samo č (a ne i ć. up. i Ribarić a. o. c., str. 78, 79).

I ova nas analiza isto tako primorava da ove oblasti ubrojimo u štokavski tip.

Već i ovo bi, sa gledišta teorije hrvatskosrp. dijalekata, bilo dovoljno za štokavsku tezu.

Ali se »štokavstvo« ovih govora time ne iscrpljuje. Ima i drugih jezičnih crta — mnogo drugih crta — koje pokazuju da je ovaj tip štokavski, dok nema ni jedne jedine osobine od bitnog značaja, koja bi bila nedvosmisleno čakavska (odn. kajkavska). Mislim u prvom redu na to da arhaična deklinacija (*s kozami, o kozah* i sl.) još ne mora biti čakavska, jer je ima na sve strane po štokavskim krajevima, i hrvatskim i srpskim.

Nov ali izrazit — i vrlo, vrlo dosledno sproveden štokavizam jeste i zamena *a* za vokalizovano *l* na kraju sloga. Up.:

Premantura: *bija* »beo«, *goja* »go«, *veseja, kiseja, zdrija* »zreo«;

Mrčana: *ukreja, činija, debeja, veseja*;

Kanfanar: *uzeja, počēja, debeja, ukreja*;

Radetići: *veseja, debeja, platija, kupija, posudija, nosija*;

Vabriga: *platija, ukreja, hitija, vešeja, užeja* »uzeo« i t. d.

Tako i u štokavskoj oazi u Čićariji (Ribarić, o. c., 70).

Ali nikad nije tako u čakavskim govorima: oni ili čuvaju -l bez promene u tom položaju, potpuno (Liburnija, delom i severna Istra; Ribarić, str. 25, 41) ili delomično (tako na pr. u Zariču kod

Pazina: debiel, popel, avril i t. d.) — dok se inače gubi bez traga: up. u part. akt. *puhni* »dunuo«, *guwuri, zabi* »zaboravio«, *pusudi, plati, zie* »uzeo« i t. d. i t. d.) po mojim beleškama; tako i u Pazinu i Žminju, Ribarić, 25). Najzad, u kajkavskim i polukajkavskim govorima nalazimo za *l* bilabijalno *w* ili čak i labiodentalno *v* (Ribarić, 18, 40-41). I u ovom slučaju se štokavci — oštro izdvajaju, i imaju ono što imaju i dalmatinski štokavci (v. Rešetar, Der štokavische Dialekt, Wien 1900., 108—109).

Na dve različite tačke ove teritorije (»Vlašije«), s jedne strane u premanturskoj grupi, a s druge u Funtani i nekim selima na istoku od toga gradića, — nalazimo mladu štokavsku deklinaciju, t. j. *-ma*, odn. *-n* (od *-m*) u dativu, instrumentalu i lokativu plurala; na jugu još i novi genitiv pl. na *-a*. Tako dok u većini istarskih govora (i štokavskih i čakavskih) nalazimo na primer ovakvu paradigmu u pluralu:

žene (ženi)
žen
ženan
žene (ženi)
žene (ženi)
ženami
ženah,

dotle u premanturskom tipu nalazimo ovu sliku:

žene
žena (ali dasak)
ženan
žene
žene
ženan
ženan

Severno od premanturskog tipa, u prilično čakaviziranome štokavskom govoru Medulina, Jadreškaka i dr. takođe nalazimo dat. — instr. — loc. *ženan*; ali je gen. *žena* već nepoznat.

Slično je i u Funtani i okolini:

Funtana:

dat. — instr. — loc. *konjima*
 dat. — instr. — loc. *kravama*

Dračevac:

dat. — instr. — loc. *kravima*

i tako dalje, što opet pokazuje jaku, višekratnu infiltraciju velikih masa štokavaca. Navedeni slučajevi, i iz Pulštine i iz Poreštine, nedvosmisleno su štokavski, delom čak precizirano dalmatinski (up. Belića, O dvojini u slovenskim jezicima, Beograd 1932, 120—121).

Dalje je i akcenatski sistem u »Vlašiji« — nečakavski. Iz tehničkih razloga moram ovde izostaviti izlaganje o tome; ali ću konstatovati da svi istarski štokavci u većoj ili manjoj meri vrše prenošenje akcenata prema početku reči, i slažu se u jednome: krajnji otvoreni slog ne može biti naglašen kratko (up. kod mene: Zur heutigen serbo-kroatischen Vokalquantität, Wiener slavist. Jahrbuch IV, str. 119—122; kod Boškovića, o. c.).

Od svih njih su govori u oblasti Rovinja najkonzervativniji, a oni u premanturskoj grupi najprogresivniji u tome pravcu; ali svi poznaju prenošenje u principu, dok toga kod čistih čakavaca nema nikako. I ovde razni tipovi govore o raznim talasima doseljenja štokavaca.

U ovoj perspektivi i duži infinitiv, na *-ti*, mora biti štokavski, dok je kraći, onaj na *-t*, karakteristika čakavskog govora (up. J. Ribarića, o. c. 73; a tako i moje pomenute izveštaje, objavljene u Rijeci i u Beogradu). U svakom slučaju, svi naši ž-govori imaju samo infinitive na *ti*; a u tome im se pridružuju i neki govori na jugu Pulštine, koji nisu ž-govori.

Baderna: *dovesti, gledati, ukresti, čipati* (»štirati«) i t. d.

Funtana: *kupiti, foditi* (»hoditi«), *povidati, uzinati* (»užinati«), *špati* (»spavati«);

Kanfana: *zmakinjati* (»ovreći«), *piturati, peštati* (»gnječiti«), *pojti, striči, maknuti, mlatiti* i sl. (s poluglasničkim izgovorom — *i*);

Mrčana: *pojisti, pocrniti, skati* (»iskati«), *zamiriti, pojti, najti, ubajti* (»obići«);

Medulin: *brati, gnjiti, vrt'i, dot'i, kaživati, živiti, vrnuti* (sa polugl. — *i*).

Samo premanturska grupa i govori sasvim na severu, blizu Mirne, imaju kratki infinitiv — što je već jasno da je uneseno iz čakavskog (Premantura: *kazivat, vrt* »vreći«, *donit, zabit* »zaboraviti«, *znat, klet* »psovati«, *krast, rizat*; Prhati na severu Poreštine tako isto: *štipat, kupit, nasadit, pomutit, ručat, dignat* »dići«, *počinat, pjuknat* i t. d.³)

Neki su štokavizmi samo prividno lokalizovani na jugu. Tako se, na primer, tipično štokavsko gubljenje suglasnika *h* nalazi samo u premanturskoj grupi (*mijur* »mehur«, *muva, puvat, kuvat, mavat, gluv, pazuv, oraj, kru, Mijo, Duovi, kijat*), odakle je proces (delimično!) prodro i u obližnji Pomer (*kuvat, ladan, gravorina, odit*; ali *buha, vrh, gluh, ruho* i t. d.), dok već Medulin nije time zahvaćen (dosledno: *buha, kihati, mihur, mat'eha, peteh, liha, trbuh* i t. d.). Ali da je bilo ove štokavske tendencije i dalje na severu — pokazuje činjenica da se u Rovinjštini suglasnik *h* artikuliše vrlo slabo, tako da se dosta slabo i čuje (Šošići: *hodiya, hiža, na ruka^h, uri^h* »orah«; Burići: *kih^hati, sku^hali, h^hrbat, trbu^h, ju^ha* i t. d., v. kod mene, RR II, str. 58).

S druge strane, ima i negativnih kriterija ove vrste. Tako se krajnje *-m*, isto kao i u čakavskom, izmenilo u čisto *-n* na jugu, u Pulštini (na pr. Štinjan: *kuhan, jiman, nađen*; dat. pl. *unukin; pripovidan*), i na severu, oko Poreča (na pr. Tar: *z rukon, s kl'učen, prieden* »predem«, *zuoven, jenon ženon* i t. d.), dok se u Rovinjštini, zahvaljujući vrlo jakom štokavskom elementu, proces nalazi tek u prelaznoj fazi (na pr. u Rovinjskom Selu: *z glavomⁿ, zovemⁿ, pletemⁿ, s namumⁿ* »sa mnom«, *timⁿ ljudamⁿ* i t. d.; u Golašu: *z rukomⁿ, dignemⁿ, timⁿ Nemcomⁿ* i t. d.

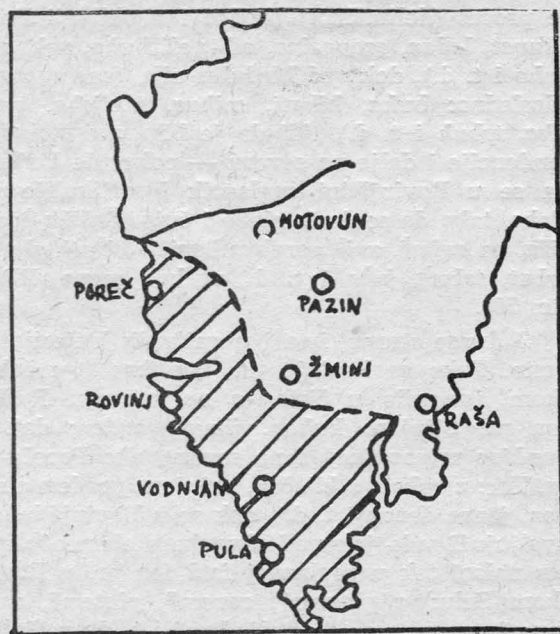
I vrlo umekšan izgovor suglasnika *l*, kao kod čakavaca, nalazi se u Pulštini i Poreštini, dok su se štokavci Rovinjštine i Kanfanarštine — iako u neposrednoj blizini čakavskoga Žminja i Pazina — oduprli ovom čakavskom procesu.

I staro praslovensko *č* (*mačka*), gotovo sasvim »tvrdo« kod Slovenaca i čakavaca, kao, s druge strane, i kod štokavaca-jekavaca, relativno je »tvrdo« (ne potpuno!) i kod štokavaca Poreštine i Pulštine, a takođe je »koronalno« i u štokavskoj oazi Čićarije (Ribarić, o. c., 76—78) — dok je u izgovoru sela u Rovinjštini i Kanfanarštini jako »umekšano«, prelazeći skoro u *ć*. To opet ukazuje na štokavsko dalmatinsko poreklo ovoga življa.

S druge strane su istarski štokavci primali »istrijanizme«, to jest uticaje staroga stanovništva, čakavskog i kajkavskog. U te uticaje valja računati ne samo zamenicu *ča* (odn. *kaj*), već i razne diftongizacije (*mieso* od *meso*), redukcije vokala (*ugnjište* od *ognjište*), gubljenje nenaglašenih dugih vokala, palatalno *l*, i mnogo štošta drugo.

Ponegde se, naročito leksički, uzmicanje štokavizama pred čakavizmima odn. kajkavizmima može dosta lako pratiti na geografskoj karti. Naprotiv, recimo, opšteistarskome terminu *peteh*, sa ekavskom zamenom »jata« (up. i slovenač. *peteh*), koji je prodro i u većinu istarskih štokavskih govora, — u premanturskoj grupi se još održao nesumnjivo štokavski tip *pivac*, i samo *pivac* (up. kod Vuka *pijevac*). Ali i o ovome pitanju drugom prilikom.

Možemo, dakle, potpuno pouzdano utvrditi da su istarski »Vlahi« (nasuprot »Bezjakima«), — u svojoj osnovi pravi štokavci, jer im je osnovna dijalekatska struktura zaista štokavska. Istina, oni

Područje istarskog štokavskog dijalekta

su primali razne čakavizme i kajkavizme, što je sasvim prirodno, pošto su morali pasti pod uticaj starinaca, utoliko pre, što su čakavci i kajkavci zacelo bili u doba migracija na znatno višem kulturnom nivou (up. termin *sused*, koji za štokavce označava i čakavce i kajkavce, u starinačkom, ekavskom, obliku). Taj je uticaj bio čak vrlo jak, pa je išao i dotle da istisne izraze kao što izrazima *ča*, *kaj*; ali štokavska osnova je ipak ostala. I kako u Istri nije moglo biti starinaca štokavaca, a »Vlahi« su pritom još ikavci (gotovo sasvim čisti), to je jasno da je potpuno tačna ona tradicija, koja veli da su se oni doselili iz Dalmacije.

Ali različitost razvitka istarskog tipa na različitim tačkama ove teritorije — pokazuje ne samo različite čakavske odn. kajkavske uticaje, već u čitavom nizu slučajeva i to: da su i doseljenja štokavaca, bez ikakve sumnje, bila različita po polaznoj tački, po vremenu, po masovnosti i t. d. Povrh toga, cela se stvar još komplikuje i time što, pored čakavaca-ekavaca, koji su sigurno starinci (ekavci su uglavnom i kajkavci; up. moju Istoriju srpskohrv. jezika, str. 79, 85, 86), ima i pravih čakavaca-ikavaca (t. j. sa ikavizmom, ali *j* za **d'* i t. d.), koji mogu biti i starinci (za takve starince ja držim na pr. one čakavce u Kašteliru i okolini; up. i A. Šepića, Jezik hrv. općinskih statuta istarskih i primorskih, Rad 295, str. pos. ot. 21—22), dok su drugi čakavci-ikavci sigurno doseljenici iz Dalmacije. Takvi su možda čakavci centralne Istre, ukoliko su ikavci (up. Belića, pom. Glasnik; Ribarić, o. c., passim, naročito 35, 42).

Da bi se raspravilo pitanje geneze, porekla, ovih istarskih štokavskih govora, biće potrebno prethodno još dobro proučiti matičnu oblast, t. j. štokavsko dalmatinsko (i hercegovačko) kopno (up. na pr. u Premanturi oblik *galeba*, po mojim beleškama, — kao i u Mostaru, Vukov Rječn.), a takođe ne gubiti iz vida ni onaj dalmatinski čakavski materijal koji je, u svojim raznim radovima, izneo M. Hrašte, kao i neki drugi ispitivači.

Ali, u svakom slučaju, bez obzira na tu dalju proceduru, već i danas sa sigurnošću možemo označiti obeleženu istarsku teritoriju kao štokavski teren, premda su ti štokavci, »Vlahi«, prilično »istrijanizirani«, to jest pretrpeli dosta jak, i sasvim razumljiv, uticaj svoje čakavske i kajkavske braće, doseljene u Istru mnogo ranije, u vreme prvog dolaska na Balkan. Analiza istarskih štokavskih govora, međutim, vrlo jasno pokazuje da su štokavci (naročito *ž*-grupa) doseljeni u gustim masama.

1. Ukoliko izričito ne naglasim drukčije, navedene primere izvadio sam iz svojih beležaka sa istarskog terena.

2. U nekim delovima Rovinjštine i Poreštine mesto štok. oblika *mlaži*, *slaži* i t. d. i čak. *mlaji*, *slaji* i t. d. — nalazimo *mlajži*, *slajži*, što, kako mislim pokazati drugom prilikom, nije plod nekog ukrštenja, već čisto štokavska stvar, potpuno nezavisna od čakavskih oblika.

3. Stanovništvo Prhata ne smatra sebe ni »Bezjakima« ni »Vlahima«, što jasno pokazuje da živi na granici ovih dveju etničkih grupa.